

KES ON URBANIST?

Vestlusring. Esiplaanil prof. Panu Lehtovuori. Foto: Kadri Vaher

URBANISTIKA PERIFEERIAS: Üheksa aastat urbanistika programmi Eesti Kunstiakadeemias

EKA G galeriis toimus 6.–19. märtsini näitus „Linnastsenaariumid”, mis demonstreeris Eesti Kunstiakadeemia urbanistika üliõpilaste töid viimase üheksa aasta jooksul. Ühe osana näitusest kutsus U kokku vestlusringi, mille avaldame osaliselt ning anname sõna eelmisele programmijuhile Panu Lehtovuorile ja pragusele juhile Maroš Krivyle. Allpool arutlevad professorid peamisi saavutusi ja tulevikuplaane ning püstivad küsimuse, mis võiksid olla perifeeriaurbanisimi eelised.

U: Möödunud on üheksa aastat urbanistika programmi algusest Eesti Kunstiakadeemias, suuremad kursusetööd on siin üleval. Täna tahaksime rääkida üheksast eesseisvast aastast. Seega, mis programmiga juhtub, milline on urbanisti positsioon Eesti ühiskonnas? Miks on urbanistika õppeprogramm just Eestis ja millised on olnud viimase üheksa aasta peamised saavutused?

Panu Lehtovuori (eelmine õppetooli juhtaja, professor; edaspidi Panu – toim.): Aitäh, et mind kutsusite ning korraldasite ülevaatenäituse. Mäletan kõike päris hästi. Niisiis, miks me alustasime umbes 10 aastat tagasi Tallinnas urbanistika programmiga? Ma usun, et te kõik teate, aga kui on keegi, kes ei tea, siis programmi käivitaja oli Jan Verwijnen, kes juhtis ruumiplaneerimise õppeprogrammi Helsingi Kunsti- ja Disainiülikoolis. Ta oli muuseas töötanud

KES ON URBANIST?

ka koos Rem Koolhaasiga ja enne seda õppis ta Zürichis Šveitsis. Sisuliselt oli Jani missioon tuua Põhja- ja Lääne-Euroopasse teine linnaplaneerimine. On olemas teatud urbanistika traditsioon, kriitilise planeerimise eetika, mis on üsna erinev standardsest maakasutuse planeerimisest, mida siinkandis elukutselised viljelevad. See on pärit hiliste 1950. aastate, varaste 1960. aastate Itaalia tüpomorfoloogia traditsioonist – Aldo Rossi, isik, kes muutis tüpomorfoloogilise lähenemise populaarseks, oli samuti Jani õpetaja Zürichis 1970. aastatel. Seega oli olemas ajalooline side, mille tulemuseks oli üsna huvitav programm Helsingis 1990. aastatel. Jan oli väga aktiivne, ta tõi kaasa traditsiooni ja alustas tegelikult sisearhitektide õpetamisest, sooviga panna neid huvituma linnaplaneerimisest – et liikuda siseruumist väliruumi ja omada sealjuures laiapõhjalist analüütilist vaadet. 1990. aastatel ja varajastel 2000. aastatel alustas ta täiesti uue programmiga Tallinnas. Kuid miks huvitas Jani Tallinn? See oli vist tänu minule ja teistele üliõpilastele 1991. aastal, siis kui Nõukogude Liit kokku varises ja Eesti taasiseseisvus. Me tegime Helsingi üliõpilaskonkurssiga koostööd Veneetsia biennaalil ja nägime uudist Itaalia ajalehes ning arvasime, et peame Soome tagasi minema, kuna Nõukogude Liit võtab võimu üle, kuid ajalugu kujunes teistsuguseks ja me ühinesime ühe teise üliõpilaskonkurssiga Californiast, San Franciscost, ja otsustasime, et nüüd on muutuste aeg käes ning me peame tegema midagi mõnes uuesti iseseisvunud riigis; selleks kohaks osutus Eesti. Järgmisel suvel, 1992. aastal, organiseerisime suvekooli Pärnus. Kutsusime Jani suvekooli juhendajaks, kuna ta oli kõige huvitavam, intelligentsem ja lahtisema mõttemaailmaga õpetaja, keda teadsime. Seega on olemas pikk isiklike kontaktide ajalugu inimeste vahel, kes on sellise arhitektuuri ja planeerimise kriitilise vaatenurga taga.

Et siis miks? Loomulikult rääkisin ma selle loo selgitamiseks, et on olemas isiklikud sidemed, et on juhus ja asjad ei ole alati niivõrd ette planeeritud. Kuid loomulikult, oli nii mul kui Janil põhjus, see ei olnud pelgalt juhus, et me programmiga alustasime. Ma tahan teha kaks märkust seoses sinu küsimusega. Me ei alustanud programmi Eesti jaoks. Teadustöö ja teadus on rahvusvaheline, see seisab eraldi rahvusriikidest ja see peab nii olemagi. Me tahtsime teemat käsitleda rahvusvahelises, täpsemalt Euroopa kontekstis, kavatsusega planeerimist ning arhitektuuri arendada ning ümber mõtestada ning siduda need valdkonnad teadustööga. Selle perioodi jooksul, 1992. aastast tänapäevani, on tekkinud urbanistika transdistsiplinaarne valdkond. 1992. aastal ei rääkinud keegi urbanistikast, see on uuem fenomen. Huvi linnaliste protsesside ning linlike nähtuste uurimise vastu erinevatest erialadest lähtuvalt üha kasvab ning juhuslikult või mitte olid Soomes inimesed, kes kuulusid sellesse urbanistika mõiste tutvustamise uude lainesse. Me arvasime, et muutused, mis toimuvad siin Ida-Euroopas, Baltimaades, teevad sellest ka viljaka piirkonna, kus vaadelda lähemalt alles tekkivat rahvusvahelist diskussiooni teemal, kuidas uurida linnu, mida me saame linnade kohta teada ning kuidas arendada linnu uueks sajandiks. **Urbanistika ei ole Eestile, vaid on Eestis mitmel heal põhjusel.** Esiteks arvasime, et kiire muutus, mis siin aset leidis, on väga huvitav uurimisobjekt – Tallinna, Eesti, Balti ja Kesk- ning Ida-Euroopa kontekst on väärt, et seda ka rahvusvaheliselt hinnataks. Teiseks arvasime, et Tallinn on väga hea koht, kus õppida. Meil olid head suhted Eesti Kunstiakadeemia Arhitektuuriosakonnaga, kuid ka laiemalt Eesti arhitektide võrgustikuga. 1990.–2000. aastatel oli Eesti arhitektuuri profiil palju avatuma suhtumisega, kui mõni teine koht, eriti Soome. Arhitektuur oli siin rahvusvaheline, intellektuaalne, siin huvituti kontseptsioonidest ja see on ka tänapäeval nähtav – inimesed loevad siin, neid huvitab mõtlemine. See on väga positiivne skeen ja me arvasime, et siin on potentsiaali inimestele akadeemiliste ning praktiliste kontaktide loomiseks.

KES ON URBANIST?

U: Kui oluline on, et urbanistika asub Arhitektuuriteaduskonnas?

Panu: Sellele on peaaegu et võimatu vastata. Ma arvan, et urbanistika võiks olla ka kuskil mujal. See ei ole tingimata seotud Arhitektuuriosakonnaga. Me oleme sellele mõelnud ja mänginud ideega kolida urbanistika erinevatesse institutsionaalsetesse kontekstidesse. See ei ole võimatu.

Teine küsimus oli, et millised on peamised saavutused. Ma olen muidugi täiesti vale inimene sellele küsimusele vastama, olen erapoolik, aga kui sa soovid, siis ma võin jagada mõnda mõtet selle kohta, mis ma arvan, mis on olnud hea või positiivne või mingis mõttes kestev. Üks programmi probleeme on, et keegi ei lõpeta, alles viimasel aastal, 2012. aastal, olid meil mõned mitte-Eesti üliõpilased. Sellegipoolest, sellises olukorras on programm olnud päris oluline ühendus inimeste vahel, kes on huvitatud urbanistika teemadest. Programm oli esimene, mis tõi kasutusele sõna urbanistika ja sellest sai eneseküllane kokkupuutepunkt, üliõpilaste kaudu, inimeste kaudu, kes organiseerisid selle näituse siin, nende rahvusvaheliste külaliste kaudu, kes siin on õpetanud. Loomulikult on tekkinud ka mitmed *spin-off* organisatsioonid, nagu näiteks Linnalabor, hiljuti Spin Unit Damiano poolt ja palju teisi *spin-off*. Samuti teised õppeprogrammid Tallinnas jne. Teiseks, ma arvan, et Urbanistika päevad, mis on nüüd ümber nimetatud Urbanistika ja Linnamaastike päevadeks on hea traditsioon. See on igaaastane sündmus, mis on ennast sisse seadnud Eesti ja Balti maastikul. See on kohe päris kindlasti saavutus. Tänavu aprillis toimuvad 10. Urbanistika ja Linnamaastike päevad, mis on täiesti rahvusvaheline konverents (*konverentsi kohta loe Pasquale Cancellara ülevaatest käesolevas U-s – toim.*). See on tegelikult päris kõrge kvaliteediga konverents. Ma ei tahaks minna nii detailidesse tudengite tööde osas. Me tegeleme teooria ja praktika vaheliste ühendustega; eksisteerib huvi teadustöö vastu ja tudengite harimise vastu selle osas. Aga eksisteerib ka huvi praktilise töö vastu. Üliõpilased otsivad lahendusi tegelikele probleemidele ja loovad ühendusi teiste institutsioonidega – linna ja selle välise regiooniga. See tõesti näitab, et antud töö võib päriselt muuta inimeste mõtlemist, see võib muuta ka seda, kuidas professionaalid mõtlevad iseenda ruumist.

U: Ma arvan, et on väga huvitav näha, et urbanistika ja ka urbanistika programm on avatud väli. Võib-olla küsiksime Marošilt, millised on sinu plaanid järgmiseks üheksaks aastaks?

Maroš Krivy (*õppetooli juhataja, professor; hiljem Maroš – toim.*):

Oeh, ma ei saa rääkida järgmisest üheksast aastast, sest ma ei tea, ma saan rääkida võib-olla ühest aastast. Aga ma saan rääkida olevikust.

Näitusevaade. Tagaplaanil
Urbanistika õppetooli professor
Maroš Krivy. Foto: Kadri Vaher

KES ON URBANIST?

Lihtsalt kommentaarina Panu öeldule küsimuse osas, miks on urbanistika õppeprogramm Eestis. See on tõesti väga hea seletus, et programm on Eestis, aga mitte tingimata Eestile. See võib ka olla Eestile, aga see ei tohiks olla nõue. Teine väga relevantne ja oluline asi, mida on kritiseeritud, on interdistsiplinaarsus või ma isegi ütleksin indistsiplinaarsus – et ei ole kindel, mis see on – **see justkui ühendab erinevate valdkondade inimesi, või paneb sind su enda taustu ühendama.** Tihti on see puudus, sest inimesed, kellel on selge professionaalne identiteet, nagu insenerid või arhitektid, võivad esitada küsimuse: kes sa oled? Kuid teisest küljest ma arvan, et see, mida mina sooviksin tulevikus teha, on tegelikult selle umbmäärasuse, ebaselge identiteedi toitmine. Ühest küljest ehk me peaksime pidevale kriitikale, et me ei ole eksperdid, et me ei allu mingitele kategooriatele, vastu astuma, teisest küljest annab see teatud vabaduse pidevalt kahelda iseenesest mõistetavates lahendustes.

U: Niisiis on sul (urbanistil – toim.) kohustus leida enesele koht urbanistikas?

Maroš: Jah, ning tegelikult ma ei tea, kas ma peaksin selle debati praegu algatama, mis on üldse urbanistika? Oleks hea aeg selle arutluse avamiseks. Viimasel kahel päeval olen ma juhuslikult mõelnud ühele vanale artiklile, intervjuule, mille tegi Andres Kurg. Ta intervjueeris Rob Shieldsi, kes on urbanistika professor Kanadas. Tema tõstatab selle sama küsimuse 2004. aastal väljaspoolt tulijana: „Mis on urbanistika?” Kui ma ei eksi, siis ma arvan, et see on eesti keeles „urbanistika”, kuid ma tõlgiksin selle pigem „urbanismiks”. Ma arvan, et sellel on veidi erinev konnotatsioon kui „urbanistikal”.

U: Urban studies on eesti keeles pigem „linnauurimine”.

Maroš: Igal juhul on kaks tendentsi – üks on rohkem tehniliselt orienteeritud strateegiline lähenemine, tehnokraatlik planeerimine ja teiselt poolt on arusaamine, kuidas urbanistikat (toim.) mõistetakse lääne kontekstis. Mina tegin oma doktorikraadi Soomes ja selgelt on minu isiklik huvi siin, kuidas tuua kokku see, mida mina mõistan urbanistikana oma õpingutest ja mida mõistetakse urbanistika all siin. Ma arvan, et siin ollakse palju enam pragmaatiliselt orienteeritud – urbanist on professionaal, kes pakub välja linnale lahenduse – justkui tööriistakasti.

U: Niisiis ei ole meie ühiskond valmis urbanistikaks?

Maroš: Ei, ma ei tee siin järeldusi. Ma arvan, et on äärmiselt oluline arutleda. Võib-olla nüüd võin püstitada teema ilma lõppjäreldusteta, on idee, et alati peab välja pakkuma lahenduse. Kuid urbanistika traditsioon, mis tuleb neomarksismist ja Foucault' perspektiivist, analüüsib, kuidas võim opereerib ühiskonnas ja ruumis ning selle motiiv on olla kriitiline, püstitada küsimusi teadmata alati, mis on otsene lahendus. Ilmselt on küsimus selles, kuidas neid kahte lähenemist kokku tuua ja millisel hetkel enam need ei saa koos eksisteerida. Kas see tundub loogiline?

U: Näib, et urbanistika on natuke nagu kaan, mis imeb ennast teiste elukutsete külge, hetkel asub õppetool arhitektuuri osakonnas, seega võtab ta omaks arhitektuuri toimimisloogika, mis tähendab tulla lagedale projekti või lahendusega.

Maroš: Üks väga oluline teema on, mida Panu ka mainis: mis tähendab olla rahvusvaheline? Mitte lihtsalt öelda, et meil on mõned rahvusvahelised üliõpilased või et meil neid ei ole, nagu sellel aastal, vaid ka küsimus, **kui palju me saame**

KES ON URBANIST?

olla rahvusvahelised siin perifeerias? Kui tegeleda urbanistikaga New Yorgis, siis ei küsi keegi, kas on mõtet tegeleda urbanistikaga New Yorgis, eksju? Sellepärast, et New York on koht, millel on globaalne tähtsus. Aga siin me kohtame seda küsimust kogu aeg. Ma arvan, et me ei peaks seda pelgama, ma nüüd ainult spekuleerin, aga ärge kartke olla kindlameelsemad, sest siinsed ideed ei ole ilmingimata perifeersed ja kui vaadata ida üldiselt, siis on nii palju näiteid, mida saan välja tuua... näiteks Praha lingvistiline ring või Tartu semiootika koolkond või Ljubljana psühhoanalüütikute koolkond. Meil on väiksed linnad ja kohad, kus tekivad suured ideed, suured programmid, mis levivad globaalselt. Eriti nüüd, kui me saame internetist alla laadida artikli ja olla inimestega ühenduses üle kogu maailma. Loomulikult on oluline isiklik kontekst, ma ei taha perifeeria tähendust vähendada, ma lihtsalt ütlen, et me ei peaks seda kasutama argumendina ainult kohapealsete, mitte-globaalsete küsimustega tegelemiseks.

U: Kui sa räägid urbanistika programmist, mis ei ole mõeldud mitte ainult Eestile, siis kas urbanistika üliõpilasel peavad olema ainult rahvusvahelised perspektiivid?

Maroš: Ei, ma ei ütle, et see ei peaks olema... Ja kui sa vaatad, mis me tegime eelmisel aastal, siis see käsitleb Tallinna. Võib uurida Tallinnat, aga võib uurida ka teisi Euroopa linnu. Asi on ka erinevates skaalades. Kesken- duda võib ühele tänavale, ühele piirkonnale, linnale, regioonile. Mõõtkava küsimus on ülioluline. Kui me räägime linnaruumist, on väga oluline rääkida ruumilisest skaalast. Täna on mõned inimesed pakkunud välja, et peaksime linnadest rääkimise lõpetama, vaid tuleks rääkida linnalistest protsessidest või ruumilistest protsessidest, mis leiavad aset erinevatel skaaladel tänavatest globaalse ruumini välja. Mis juhtub siis, kui sellised protsessid erinevates mõõtkavades, globaalsel ja lokaalsel, juhtuvad, ja seejärel kohtuvad.

Panu: Kas ma tohin lisada, et on hea idee tegelikult järk-järgult hakata urbanistika mõistet lahkama, on aeg jälle pea selgeks saada, kuid see võib olla hea ja võib ka mitte olla... linna mõiste kriitika on muidugi rohkem kui igivana. Ma tõesti mõtlen, et see on olemas olnud alates 1960. aastatest, võib-olla ehk ka alates 1940. aastatest.

Maroš: Ma mõtlen siin, et seda siiski kasutatakse siiani.

Panu: Seda kasutatakse siiani headel põhjustel, aga see on siiani üks suurtest debattidest, millega võib täita raamatukogusid, kuid linnastumise mõistet ei ole siiani keegi veel kritiseerinud. Just nüüd suhtlesin ma Mark Gottdineriga, kes mõni aasta tagasi õpetas ka Tallinnas. Ta vaatleb nüüd Torontot. See on linnaregioon, suhteliselt laialivalguv ja kui me vaatleme kaasaegseid linnaregioone, siis tegelikult muutub linnastumise mõiste mõttetuks. Teaduslikult on üha raskem defineerida linna mõistet, kuna tihedus, piirid, organiseerumise viisid hakkavad arenema sellisel viisil, et teatud tüüpi inimeste aglomeratsiooni tähendused muutuvad hajusaks. **Ma tõsiselt usun, et urbanistika ja tõsimeelne huvi linnade ja linnaliste protsesside vastu on hetkel üks kõige olulisemaid uurimusvaldkondi**, kuna me oleme, nagu me kõik teame, läbimas ajaloolist revolutsiooni. Viis, kuidas inimühiskonnad ennast organiseerivad on muutumas, linnaliste aglomeratsioonide skaala on osa sellest, aga nagu ma ütlesin, skaalad ise on kaotamas tähendust. See on tegelikult muutumas täiesti eba- huvitavaks teemaks. Me peaksime leidma uusi viise, võib-olla peaksid need olema kvalitatiivsemad või võib-olla me peaksime vaatama sõna "väike" või ma ei tea, leidma teisi viise, kuidas kontseptualiseerida seda, milliselt meie ühiskonnad muutuvad, kuidas meie elu muutub.